

בני ישראל שגלו לבבל אחר החורבן הראשון קצצו את אגודליהם, כדי לא לשיר ולנגן משירי ציון בפני נבוכדנאצר⁸.

לבר-כוכבא היו מאתים אלף חיילים, שקצצו אחת מאצבעותיהם, כדי לבדוק את גבורתם⁹.

נחום איש גמ-זו היה גידם משתי ידיו¹⁰.

קטיעה כעונש – בעמים הקדמונים, ובחוקי האיסלאם עד היום, מהווה קטיעת ידים או אצבעות עונש מקובל. בחוקי חמורבי העונש של קטיעת גפה ניתן לבן שהכה את אביו, לרופא שגרם למותו או לעיוורונו של החולה שלו, לרופא שהטביע חותם על עבר מבלי שנתבקש לכך, ולאיכר חכיר שגנב תבואה מבעל השדה¹¹.

במקרא מתואר עונש כריתת בהונות אצל אדני בזק, שקצצו את בהונות ידיו ורגליהם של מלכי אויביו¹², ומשמע ששרי

גדם

א. הגדרת המושג

גידם הוא מי שידו קטועה, ומצינו דרגות קטיעה שונות של הגפיים העליונות, החל מקטיעה מוחלטת מהכתף¹, ועד לקטיעה של אצבעות בלבד². אכן, לרוב בא השימוש במושג גידם למי שיש לו זרוע, והקטיעה היא בגובה המרפק³.

גידם הוא מי שנקטעו ידיו, וקיטע הוא מי שנקטעו רגליו⁴, אך יש שקיטע הוא מושג מקביל לגידם, היינו שנקטעו ידיו⁵.

כבעלי חיים – גידם יכול להיות מי שנכרתו אוזניו או זנבו⁶.

ב. גידם במקרא ובחז"ל

בעת מתן תורה נרפאו כל המומים בבני ישראל, ובין השאר גם לא היו בהם גידמים⁷.

שמעוני תהילים קלו. [9] ירושלמי תענית ד ח; איכה רבה ב ה. [10] תענית כא א. וראה עוד בשבת נג ב, תיאור של אשה גידמת. [11] ראה בספר Preuss J, *Biblical and Talmudic Medicine* (trans. by F. Rosner), pp. 233-234. [12] שופטים א ו-ז. וראה באריכות בתר"ש

[1] ראה מנחות לו א. [2] ראה תוספתא בכורות ה ב. [3] ראה ערכין יט ב, בהגדרת יד. וראה ב"ח או"ח סי' כו; ביאור הגר"א שם סק"ו. [4] ראה ע' חגר. [5] ראה רש"י ברכות נח ב ד"ה קיטע. [6] חולין עט א. [7] תנחומא, שמות יט ח. [8] מדרש תהילים קלו ד; ילקוט

שאין כלל מחלוקת, אלא שדנו במצבים שונים; ויש סוברים, שחלוקים הם²².

להלכה נחלקו הפוסקים במצבי קטיעה שונים:

אם נקטעה ידו השמאלית, ונשארה זרועו עם הקיבורת – יש סוברים, שיניח עליה בברכה²³; יש סוברים, שיניח על הקיבורת הגידמת בלא ברכה, כדין ספק ברכות להקל²⁴; יש סוברים, שיניח על היד הימנית הבריאה בלא ברכה²⁵; ויש סוברים, שפטור לגמרי מלהניח תפילין של יד²⁶.

אם נשאר גם קצת מן הקנה, לדברי הכל יניח על היד השמאלית ויברך²⁷.

אם נקטעה כל הזרוע השמאלית, כולל הקיבורת, עד הכתף – יש אומרים, שפטור לגמרי מלהניח, אפילו על יד ימין²⁸; ויש סוברים שיניח בימין, אלא שיברך על של ראש שתי הברכות²⁹.

השקל, או"ח סי' כז סק"ג; באוה"ל סי' כז, ד"ה בלא, שכן דעת הב"ח ואליהו רבה ובאור הגר"א; שו"ת ציץ אליעזר ח"ח סי' ג אות א. [24] רמ"א או"ח כז א. וראה באריכות בשו"ת שבט הלוי ח"ז סי' ז; שו"ת מנחת יצחק ח"י סי' א אות א; שו"ת להורות נתן ח"ה סוסי' ב. [25] מג"א סי' כז סק"ג. [26] אור זרוע ח"א סי' תקעז (וראה שו"ת ציץ אליעזר ח"ח סי' ג אות א, מה שכתב בטעם האור זרוע). וראה במלבי"ם, ארצות החיים סי' כז, שכן משמע דעת הר"ף, הרמב"ם והרא"ש, שלא הביאו כלל דין גידם. [27] מ"ב סי' כז סק"ה. [28] שו"ת רמ"א סי' קכב; שו"ת פנים מאירות ח"ג סי' יא; באור הגר"א, או"ח סי' כז סק"ז. [29] שו"ת

צבא ישראל נהגו כך כמנהג הגויים. דוד המלך פקד לקטוע את כפות ידיהם ורגליהם של רוצחי מפיבשת¹³, אך היה זה רק לאחר מותם.

בתלמוד מסופר על יששכר איש כפר ברקאי, שקצצו את ידיו כעונש על שלא היה לו אימת מלכות¹⁴.

אכן, לפי ההלכה אין כלל עונש של קטיעת איברים, ומה שכתוב בתורה וקצתה את כפה¹⁵, הכוונה לפי חז"ל לממוין¹⁶, ונביא המפרש פסוק זה כפשוטו דינו כנביא שקר, וייהרג בחנק¹⁷. וכן מה שכתוב בתורה יד תחת יד¹⁸, ויד ביד¹⁹, אף כאן הכוונה לממוין²⁰.

ג. פרטי דינים

בענייני אורח חיים

בדיני תפילין מצינו מחלוקת תנאים איך ינהג הגידם²¹, ומחלוקת ראשונים בהסבר המחלוקת של התנאים – יש סוברים,

מילואים לכרך יז, סי' יא, ובהערה 6 שם. [13] שמו"ב ד יב. [14] פסחים נו א; כריתות כח א. [15] דברים כה יב. [16] ספרי שם, וברשי על הפסוק. [17] הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשנה. [18] שמות כא כד. [19] דברים יט כא. [20] ב"ק פג ב; רמב"ם חובל ומוזיק א ב-ו. ויש להעיר, שבתרגום יונתן דייק לתרגם "דמי עינא חולף עינא וכו'", אך בקצתה את כפה תרגם "ותקטעון ית פסת ידה", וי"ל. [21] מנחות לו א; מכילתא שמות יג טז. [22] ראה אנציקלופדיה תלמודית, ע' גדם. וראה בתו"ש שמות פי"ג, אות קא ואות רו. [23] תוס' מנחות לו א ד"ה קבורת; שו"ת חות יאיר סי' קסז; שו"ת צמח צדק החדש חאו"ח סי' ז; מחצית

האצבע הסמוכה לאגודל³³.

אם נקטעה ידו הימנית – יש מי שכתב, שפטור מן התפילין, שהתורה לא חייבתו שיהיה לו שליח לקשור את התפילין³⁴; אך דעת האחרונים, שחייב להניח על יד שמאל³⁵.

נקטעה יד ימינו, אבל נשאר לו הקנה והזרוע – יש אומרים, שחייב להניח התפילין על היד הימנית, שעכשיו היא ידו הכהה, ויש שנסתפקו בהלכה זו³⁶.

נשיאת כפיים – כהן שנקטעה ידו –
יש אומרים, שלא ישא כפיו, אפילו כשהכהנים מכסים פניהם וידיהם, ואפילו רגילים אצלו, כי זה מום ניכר³⁷; יש אומרים, שישא כפיו בלא ברכה³⁸; ויש מי שכתב, שבזמנינו שמכסים הכהנים את פניהם וידיהם, אף אם נקטעו אצבעות ידיו, יכול לעלות לדוכן ולברך³⁹.

ברכת דיין האמת – הרואה את

או"ח סי' תרנא בא"א סק"י; מ"ב סי' כז סק"ג ובבאוה"ל, ד"ה ואיטר יד; צפנת פענח על הרמב"ם תפילין ד ג; סי' חיי עולם על או"ח סי' כז סק"ג. וראה עוד בס' פתחי עולם על או"ח סי' כז סק"ד; שו"ת עולת יצחק (ציוני) סי' א; שו"ת ארץ צבי סי' ח-ט; שו"ת ציץ אליעזר חט"ו סי' יז אות ב. וראה עוד בדיני גידם בתפילין בשו"ת בית יעקב סי' קמט; שו"ת פנים מאירות ח"ג סי' יא; שו"ת יהודה יעלה סי' יח; שו"ת שפת הים סי' יד. [37] שו"ת רדב"ז סי' ב' אלפים קיז; שו"ת בית מרדכי סי' יב. [38] שו"ת אבני נזר חאו"ח סי' לא. וראה עוד בנשמת אברהם חאו"ח סי' קכח סק"ג. [39] שו"ת יביע אומר ח"ח חאו"ח סי' יג. וראה שו"ת שבות יעקב ח"ב סי' א.

איטר שנקטעה ידו השמאלית, ונשאר ממנה רק המרפק וחלק קטן מהקנה שתחתיו, ועתה עושה מלאכתו ביד ימין, צריך להניח תפילין על שתי ידיו, אלא שכל עוד הוא מרגיש שהכוח שביד שמאל עדיין לא נחלש, ימשיך להניח בברכה בבית הכנסת על יד ימין, ובביתו יניח גם על יד שמאל; אולם לאחר זמן, כאשר באופן טבעי ילך ויחלש הכוח שביד שמאל, והיד הימנית תיהפך ליד החזקה, אזי יניח תחילה בברכה בבית הכנסת על הזרוע של יד שמאל, ולאחר מכן יניח בביתו גם על היד הימנית³⁰.

בכל המקרים של קטיעה, כשפטור להניח של יד לשיטות השונות, עדיין חייב בשל ראש³¹.

אם נולד ללא יד שמאלית כלל, יניח על יד ימין, ויברך רק על של ראש³².

אם נקטעה אצבעו השלישית בכף ידו השמאלית, יניח כרגיל בברכה, ויכרוך על

שבות יעקב ח"א סי' ג. [30] הליכות שלמה ח"א פ"ד סי"א, וראה בהערות שם. וראה עוד שו"ת צמח צדק החדש חאו"ח סי' ה; שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' טז. [31] שו"ת שבות יעקב שם; שו"ת שאגת אריה סי' לו; שו"ת צמח צדק החדש חאו"ח סי' ו-ז; מ"ב סי' כז סק"ו, ושעה"צ סק"ז; כף החיים סי' כז סק"ו. ודלא כשו"ת בשמים ראש סי' ק. וראה עוד באמרי בינה חאו"ח סי' י. [32] שו"ת שבות יעקב, שם; שו"ת תורה לשמה סי' ט. [33] שו"ת תורה לשמה שם; שו"ת חלקת יעקב ח"ג סי' קג. [34] שו"ת בשמים ראש, שם. [35] מ"ב סי' כז סק"ו, ובשער הציון שם. וראה עוד בשו"ת תשורת שי ח"א סי' תריח, וח"ב סי' כד. [36] פמ"ג

הגידם, מברך דיין האמת⁴⁰. יש אומרים, שיברך רק כשרואהו בפעם הראשונה⁴¹; יש אומרים, שיברך משלשים יום לשלושים יום⁴²; יש אומרים, שיברך אחרי שלשים יום בלא שם ומלכות⁴³; ויש אומרים, שלא יברך כלל⁴⁴. ומכל מקום, יש להיזהר שהאיש שעליו מברכים לא ירגיש בכך, כי זה יגרום לו צער⁴⁵.

שבת — גידם בשתי ידיו שכתב בשבת בפיו — חייב, שכן כך היא דרך כתיבתו⁴⁶.

מחוסר יד מותר לצאת בשבת באיבר המלאכותי שהתקינו לו (פרותזה), מכיוון שהוא דרך שימוש⁴⁷.

מצות הסיכה בליל הסדר היא על צד שמאל. אם הוא גידם ביד ימינו, ואם יטה על שמאלו לא יוכל לאכול — יש מי שכתב, שצריך עיון איך ינהג⁴⁸; ויש מי שכתב, שיסב על צד ימין, ואם לא היסב כלל לא עיכב⁴⁹.

ארבעה מינים — גידם שיש לו זרוע,

נוטל הלולב באותה יד שיש לו, אפילו היא השמאלית, והאתרוג נוטל בידו הגדומה, בזרועו, או בבית השחי⁵⁰.

ואם אין לו יד אחת כלל — יש אומרים, שיטול הלולב והאתרוג שניהם כאחד ביד שיש לו, וזה עדיף מליטול זה אחר זה⁵¹; ויש אומרים, שאדרכה עדיף שיטול בזה אחר זה⁵².

ואם הוא גידם בשתי ידיו, ויש לו זרועות, יקח הלולב בזרוע ימין, והאתרוג בזרוע שמאל⁵³.

ואם גם אין לו זרועות כלל — יש אומרים, שיכול לקיים מצות ארבעה מינים בלקיחה בפה⁵⁴; ויש אומרים, שאין ליטול בפה⁵⁵.

בענייני יורה דעה

כתיבת סת"ם — מי שנקטעה ידו השמאלית, מכל מקום כשר הוא לכתיבת תפילין, אף על פי שאינו יכול להניח התפילין על ידו השמאלית, שדינו

ואין. [49] חזון עובדיה ח"א סי' טו. וראה בנשמת אברהם חאו"ח סי' תעב סק"א. [50] מג"א סי' תרנא סק"י, ובפמ"ג בא"א שם. [51] שע"ת או"ח סי' תרנא סק"א; ברכ"י שם סק"ה. [52] מ"ב שם סק"ג; א"ר שם סק"ג; חיי אדם קמח ח; כף החיים שם, סקמ"ג. [53] שו"ע או"ח תרנא ד. וראה במ"ב שם, סקב"א. [54] ברכ"י שם סק"ה; בכורי יעקב שם, סק"ח; שו"ת בנין ציון ח"ב סי' קח. [55] פמ"ג בא"א שם סק"י; מ"ב שם סק"ב. וראה עוד בשו"ת הלכות קטנות ח"א סי' עז; שערי תשובה או"ח סי' תרנא סק"ד; ס' מקראי קודש, סוכות,

[40] ברכות נח ב; רמב"ם ברכות י יב; טושו"ע או"ח רכה ט. וראה במ"ב שם סק"ה, והגהות הגרע"א שם. [41] שו"ע שם. [42] רמ"א שם. [43] מ"ב שם סק"ל. [44] חיי אדם סג א. [45] הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם חאו"ח סי' רכה סק"א. [46] שו"ת ציץ אליעזר ח"ט סי' ה. [47] שמירת שבת כהלכתה פי"ח סט"ו, על פי שו"ע או"ח שא טו, ובמ"ב שם סקנ"ו; שו"ת באר משה ח"א סי' יז, שביד מלאכותית מותר אפילו לשיטות האוסרים ברגל מלאכותית. וראה עוד בע' אברים ורקמות, הע' 71-72. [48] ביאודה"ל סי' תעב ס"ג ד"ה

תשב עמו, ואם לא רצתה, תצא בלא כתובה⁶².

גט — יש מי שכתב, שהגידם בשתי ידיו שדרכו לכתוב בפיו, כשר לכתוב גט בדרך זו⁶³.

גידם בשתי ידיו — נסתפקו אחרונים, אם כשר הוא לנתינת גט, שהרי סתם נתינה ביד היא, וגם לא יכול לכתוב, ולכן גם לא יכול לעשות שליח⁶⁴.

יבום וחליצה — יבמה שהיא גידמת — חולצת, אפילו אם צריכה לחלוץ בשיניה, בגופה, או בעקב זרועה⁶⁵.

אשה שנקטע אגודל יד ימינה, ולא יכולה להתיר קשרים ביד ימין, עדיף שתתיר הקשרים ביד שמאל, ותחלוץ הנעל ביד ימין, מאשר שיעשו החליצה במנעל ללא שרוכים⁶⁶.

בענייני חושן משפט

הקוטע יד של חברו משלם חמשה דברים, שהם: נזק, צער, ריפוי, שבת ובושת, כדין המחסר איבר של חברו שאינו חוזר⁶⁷. וחייב בתשלומים אלו גם אם חברו

כאנוס⁵⁶. אבל מי שנקטעה ידו הימנית, וכל שכן כשנקטעו שתי ידיו, פסול לכתובת ספר תורה, תפילין ומזוזות, אף על פי שיכול לכתוב בפיו⁵⁷. יש מי שכתב, שהגידם בשתי ידיו שכתב בפיו, ודרכו לכתוב כך, התפילין כשרים, אלא שיניחום בלא ברכה⁵⁸; ויש מי שכתב, שהתפילין הללו כשרים, ואפשר להניחם גם בברכה⁵⁹.

בענייני אבן העזר

חתן שהוא גידם בשתי ידיו, ישימו הטבעת על הגדם, והוא יעשה תנועה כל שהיא להפילה לתוך ידי הכלה; ואם אי אפשר בכך, ישימו הטבעת בפיו, והוא יפיל אותה לידי הכלה; ואם כל זה בלתי אפשרי, יתן הטבעת לכלה על ידי שליח⁶⁰.

מום בקידושין — על פי הכלל, שכל המומים הפוסלים בכוהנים פוסלים בנשים⁶¹, הרי שהמקדש אשה על מנת שאינה גידמת, ונמצא מום זה, אינה מקודשת.

האיש שנעשה גידם לאחר הנישואין, ולא רצתה אשתו לישוב עמו, אין כופים אותו לתת לה גט וכתובה, אלא אם רצתה

וראה עוד בנשמת אברהם חאה"צ סי' קלח סק"א. [65] יבמות קה א; ירושלמי יבמות יב ו; רמב"ם יבום ד יח; טוש"ע אבהע"ז קסט לא. וראה בבראשית רבה פא ב, ובכנה"ג סי' קסט הגב"י אות לו, בשם הגאונים. והבה"ג בהל' חליצה כתב, שגידמת איננה חולצת, והוא נגד הגמ' והפוסקים — ראה אנציקלופדיה תלמודית ע' גדם הערה 70, וע' חליצה הערה 272. [66] שו"ת רעק"א מהדר"ת סי' סא. [67] ב"ק פג ב; רמב"ם חובל ומזיק ב ב; טוש"ע חו"מ תכ

ח"ב סי' יא. [56] מג"א סי' לט סק"ה. [57] שו"ת רמ"ע מפאנו סי' לח. [58] שו"ת עמק יהושע (הרב י. ממון) ח"ג סי' כג. [59] שו"ת ציץ אליעזר חי"ט סי' ה. [60] נשמת אברהם חאהע"ז סי' לא סק"א. [61] כתובות עב ב; רמב"ם אישות ז ז; טוש"ע אבהע"ז לט ד. [62] כתובות עז א, מחלוקת; רמב"ם אישות כה יא. וראה במ"מ ובהגמ"י שם; טוש"ע אבהע"ז קנד ד. [63] שו"ת ציץ אליעזר חי"ט סי' ה. [64] ראה בשד"ח, מע' כ"ף כלל פז, ד"ה שוב.

ביקש לקטוע את ידו, וגם אם אמר על מנת לפטור⁶⁸; ויש הסבורים, שאם אמר בפירוש על מנת לפטור – פטור⁶⁹.

בעניינים עתידיים

ראשי איברים – קטיעת ראשי אצבעות ידיים ורגלים הוא מעשרים וארבעה ראשי איברים שעבד יוצא לחפשי⁷⁰, ואין מטמאים משום מחיה⁷¹.

עדים – אם העדים המעידים על חייבי מיתות בית דין הם גידמים, הרי הוא פטור⁷², מפני שכתוב בתורה 'יד העדים תהיה בו'⁷³, ואפילו לא נקטעה אלא כף ידם בלבד⁷⁴. ויש מי שכתב, שמכל מקום מאריכים מאסרו בלחם צר ומים לחץ עד שתבקע כריסו⁷⁵. אבל אם היו העדים גידמים מתחילתם, אינו נפטר, וייהרג ביד אחרים⁷⁶.

סנהדרין – זקני בית דין, חברי

הסנהדרין, פסולים אם הם גידמים⁷⁷.

סוטה שהיא גידמת, או אם בעלה גידם, אינה ראויה לשתות מים המאורים⁷⁸. ויש מי שכתב, שאם בשעת הקרבת המנחה לא היתה גידמת, ואחר כך קודם השתיה נעשתה גידמת, משקים אותה⁷⁹.

נזיר, אף על פי שאין לו כפיים, יכול להקריב קרבנו⁸⁰.

בן סורר ומורה – היה אביו גידם, או אמו גידמת, אינו נעשה בן סורר ומורה⁸¹.

מצורע, שאין לו בוהן יד או בוהן רגל ימנית, אין לו טהרה עולמית; ר' אליעזר אומר, נותן הוא על מקומן; ר' שמעון אומר, אם נתן על של שמאל יצא⁸². והלכה היא שאין לו טהרה עולמית⁸³.

ערכין – המעריך אדם, גם אם הוא גידם, נותן כפי שניו, כערך הקצוב

ד. [68] ב"ק צב א; רמב"ם חובל ומזיק ה יא; טוש"ע חו"מ תכא יב. [69] רמ"א שם. [70] קידושין כה א; רמב"ם עבדים ה ה; טוש"ע יו"ד רסז כז. וראה ברמב"ם שם שלא גרס "ראשי" אצבעות. [71] משנה נגעים ו ז; רמב"ם טומאת צרעת ג ח, וכאן גרס גם הרמב"ם "ראשי" אצבעות. [72] סנהדרין מה ב; רמב"ם סנהדרין יד ה. וראה בתוס' יבמות קד ב ד"ה דאמר, שדין זה לא לכל השיטות נאמר. [73] דברים יז ז. [74] שו"ת חות יאיר סי' קסז. [75] מאירי סנהדרין שם. [76] סנהדרין שם; רמב"ם שם. וראה ברבנו יונה סנהדרין שם, מחלוקת אם דין זה הוא דווקא אם היו גידמים קודם שראו העדות, או גם לאחר שראו אבל קודם שהעידו. וראה עוד ברמ"ה סנהדרין שם; שו"ת צמח צדק החדש חאו"ח סי' ז. [77] ירושלמי סנהדרין ח ה. ולא הוזכר דין זה במפורש בש"ס בבלי או

ברמב"ם, אלא באופן כללי, שבעלי מומים פסולים לסנהדרין – ראה בבלי סנהדרין לו ב; יבמות קא ב; רמב"ם סנהדרין ב ו. וראה בתו"ת דברים פכ"א אות טז. [78] סוטה כז א-ב; רמב"ם סוטה ב ב-ג. וראה בירושלמי סוטה ג א, שגידמת שותה ושני כהנים מניפים על ידה, ובתוס' סוטה יט א, ד"ה וכהן, הסבירו המחלוקת בין שני התלמודים במחלוקת הכללית אם צריך קרא כדכתיב. [79] מנ"ח מ' שסו. [80] נזיר מו ב, מחלוקת, וראה בירושלמי נזיר ו ט. ולהלכה נפסק ברמב"ם נזירות ח ה, שאין התנופה מעכבת בנזיר, בין יש לו כפיים ובין אין לו כפיים. וראה באור שמח נזירות ד ח. [81] סנהדרין עא א; רמב"ם ממרים ז י. וראה במאירי סנהדרין שם, שהלימוד מהפסוק הוא אסמכתא, והטעם משום שאכזריות מצויה בבעלי מומים. [82] משנה נגעים יד ט; סנהדרין מה ב. [83] רמב"ם

בתורה⁸⁴.

יחיד¹⁰, ואפילו ישראל נקראו גוי¹¹. אכן, חכמים הרגילו לקרוא לאיש שאינו מישראל בשם גוי, לפי שכשרצו להזכיר מי שאינו מישראל, ולא נתברר אצלם מאיזה גוי הוא, אם אדומי או ישמעאלי וכיו"ב, היו אומרים גוי, כלומר שהוא מגוי אחר ולא מישראל¹². יש מי שכתב, שגוי אינו אלא שומר נימוסים¹³.

עבודת כהן במקדש – כהן שחסרה אצבע מידו, הרי זה מום, ופסול לעבודה⁸⁵.

תנופה וסמיכה בקרבנות – גידם פטור מתנופת הקרבנות, אך חייב בסמיכה בכל כוחו באותה יד שיש לו⁸⁶.

יש מי שכתב, שלא נאמר סתם גוי בתלמוד, וכל הדינים המגבילים ביחס אליהם, אלא על העמים הקדומים, שאינם גדורים בנימוסים ודת, ושלא קיימו שבע מצוות בני נח, או שבעת העממים שדמם הותר, אבל אלו שעובדים אלקים על איזה צד אינם בכלל גוי¹⁴, והם נחשבים לגרים תושבים בכל חיובי אדם¹⁵.

בעניין המוסלמים (=הישמעאלים) – יש שכתבו, שאין דינם כלל כעכו"ם, כיוון שאין להם פסילים ועבודה זרה, ואינם משתפים שם שמיים ודבר אחר¹⁶; ויש שכתבו, שאמונת הישמעאלים היא עבודה

גוי

א. הגדרת המושג

אדם שאינו מישראל נקרא בתנ"ך במספר שמות: נכרי¹, בן נכר², ערל³. בלשון חז"ל והפוסקים נקרא אדם שאינו מישראל בשמות שונים: עכו"ם, בן נח, אינו יהודי, אחרים⁴, עממים⁵, ארמא⁶ וארמית⁷, שאינו בן ברית⁸.

המונח גוי במקרא משמעותו עם⁹, ולא

[6] פסחים ג ב; ע"ז כו ב. [7] משנה סנהדרין פא ב. [8] ראה משנה ב"ק ט ב. [9] ראה אונקלוס בראשית כ ד. [10] ראה א"ע שמות כא ז. [11] שמות לג יג; יהושע י יג, ועוד. [12] ס' השרשים לרד"ק ע' גוי; מכלל יופי בראשית כ ד. וראה בשו"ת האלף לך שלמה חאו"ח סוסי' לד, שעם ישראל יכול שיתכנה בשם גוי, אבל יחיד מישראל אף פעם לא נקרא גוי, מזה שאין כן יחידים מאומות העולם, עיי"ש. [13] ביאור הגר"א, ישעיה א ד. [14] מאירי ב"ק לו ב, וקיג ב, ומאירי יומא פד ב, ופה א; הרי"ה הונתן, הובא בשיטמ"ק ב"ק לח א. וראה עוד בתו"ת שמות פכ"א אות רעז. [15] הראי"ה קוק, אגרות ראייה, אגרת פט. [16] רב האי גאון, מובא ברי"ץ גיאות עמ' יז, ובאוצר הגאונים חלק הפירושים סי' רס; רמב"ם מאכלות אסורות יא ז,

מחוסרי כפרה ה א. [84] רמב"ם ערכין א ח. [85] רמב"ם ביאת מקדש ח יא. וראה בכס"מ שם, שכתב שפשוט הוא, ולא הראה מקורו בש"ס, וראה בתו"ת ויקרא פכ"א אות קל. ולענ"ד מקורו הברור הוא בתוספתא בכורות ה ב. וקצת פלא שגידם לא נמנה בפירוש בין מומי כהן. [86] שפת אמת, מנחות צג ב. [1] דברים טו ג; שם, יז טו; מל"א ח מא, ועוד. [2] בראשית יז יב; שמות יב מג. וראה בתרגום יונתן ובמכילתא על הפסוק בשמות שם, שבן נכר הוא גם גוי וגם ישראל משומד. וראה בתו"ש שמות, פי"ב אות תרכד". [3] שמו"א יז כב; שמו"ב א כ; ירמיה ט כה. וראה במשנה נדרים לא ב, ובר"ן שם. [4] פסחים ה ב; ביצה כ ב; ב"מ קיא ב. [5] ביצה ו א; יומא עא ב. וראה באונקלוס ובתרגום יונתן, בראשית יז יב.